

Begrippenkader en realisatie Basiskwaliteit Natuur

Basiskwaliteit Natuur is een relatief nieuw begrip over de kwaliteit van de Nederlandse natuur. Het moet leiden tot een gezamenlijke inspanning om de natuurkwaliteit van landschappen te verbeteren en duurzaam in stand te houden. Dit is nodig omdat veel algemene soorten zoals konijn, mus, gewone pad en allerlei insectensoorten in aantal afnemen. Deze afname is een teken van slechte kwaliteit van zowel ons landschap als van de natuur. De algemene condities van veel Nederlandse landschappen -zowel agrarisch als stedelijk- voldoen momenteel niet aan de ondergrens voor basiskwaliteit. Dit is er de oorzaak van dat zelfs de algemene soorten op veel plekken zijn verdwenen. We weten dit via metingen en waarnemingen die voor heel Nederland worden verzameld. Het gaat bij Basiskwaliteit Natuur om een meetbaar kwaliteitsniveau van de natuur, met name buiten de natuurgebieden. Het geeft aan wanneer een bepaalde locatie voldoet aan een minimale standaard van de aanwezigheid van algemene, wijdverspreide wilde planten en dieren.

Basiskwaliteit moet meetbaar bijdragen aan het herstel van biodiversiteit. Het realiseren van het landschap en de milieucondities tot minimaal basiskwaliteit vormt een aanvulling op wetgeving en richtlijnen. Er zijn meerdere routes om basiskwaliteit te bereiken. Soms moeten vooral op milieugebied aanpassingen plaatsvinden in het landschap, op andere plekken gaat het bijvoorbeeld om het verminderen van oppervlaktes steen en asfalt. Het realiseren van Basiskwaliteit Natuur geeft ook een belangrijke bijdrage aan de effectiviteit van de bescherming van soorten in natuurgebieden. De huidige slechte condities buiten natuurgebieden werken nu op een negatieve manier door in de natuurgebieden waar de zeldzame en kwetsbare soorten beschermd worden.

Basiskwaliteit Natuur komt tegemoet aan de behoefte aan een omgeving waar natuur in voldoende mate én kwaliteit aanwezig is. Mensen willen wonen en werken in een groene en gezonde omgeving en willen hier vlinders zien en vogels horen. Dit maakt dat er veel mensen zijn die zich als belanghebbende hiervoor willen inzetten.

Het doel van Basiskwaliteit Natuur is om de milieu- en landschappelijke condities te bereiken en te behouden zodat algemene inheemse soorten planten en dieren algemeen kunnen blijven of weer algemeen kunnen worden.

Aanpak

De aanpak bestaat uit verschillende stappen. Voordat herstelmaatregelen kunnen worden uitgevoerd, wordt eerst gemeten en worden doelen gesteld voor het betreffende landschap. Daarna kan worden begonnen met de uitvoering.

Het is belangrijk dat deze stappen, zie hieronder, uitgevoerd worden via een dialoog met actoren uit het gebied waar de maatregelen genomen zullen worden. Het kiezen van de te nemen maatregelen gebeurt gezamenlijk. Deze dialoog dient begeleid te worden door een onafhankelijke moderator die een veilige ruimte creëert en stuurt op respect en gedeelde waarden. De moderator zorgt ervoor dat partijen overeenstemming bereiken over of de uitkomst van het proces bijdraagt aan Basiskwaliteit Natuur.

Stap 1. Huidige en toekomstige natuurkwaliteit bepalen

Natuurkwaliteit wordt ontwikkeld door het vaststellen van minimale streefwaarden voor de aanwezigheid van algemene plant- en diersoorten. Deze streefwaarden worden verkregen door gegevens uit natuurmonitoring te vergelijken met een referentie (zie hieronder bij 'soorten benchmarks'). De resultaten kunnen vervolgens weergegeven worden in kaartbeelden van de

huidige situatie van natuurkwaliteit. Gebieden die acceptabel presteren, dus met voldoende basiskwaliteit, zijn groen. Gebieden die onder het gekozen niveau van basiskwaliteit presteren zijn rood of, als de afwijking geringer is, oranje. De groene gebieden vormen belangrijke voorbeelden voor de rode en oranje gebieden. Het gaat er bij Basiskwaliteit Natuur uiteindelijk om dat de condities zo zijn dat algemene soorten in voldoende mate voorkomen.

Soorten benchmarks

Bij het bepalen van de minimale streefwaarden van natuurkwaliteit is er een aantal mogelijkheden voor het kiezen van een referentie. De referentie is een situatie met populaties van voldoende omvang van gewenste algemene soorten. Het is van belang te constateren dat deze referenties een anker geven bij wat ooit een gezond systeem was of wat nu een gezond systeem is. De referentie is niet per se het doel. Gebieden kunnen best anders worden dan de referentie, maar toch gezond zijn. De referenties moeten gezien worden als handvat om op het spoor te komen wat goede milieucondities en kaders zijn voor herstel en ontwikkeling.

1. Vergelijken met een situatie uit het verleden (benchmark in de tijd)

Bij deze benchmark wordt een gunstige historische situatie als uitgangspunt genomen. Welke periode dit precies is, hangt af van de locatie, de beschikbaarheid van monitoringsgegevens en het doel van het bepalen van de basiskwaliteit van een gebied. De cultuurhistorische ontwikkeling van het landschap is daarbij een belangrijke overweging.

2. Vergelijken met situaties in gelijke gebieden (benchmark in de ruimte)

Bij deze benchmark worden de monitoringsgegevens van gebieden van eenzelfde orde met elkaar vergeleken (bijvoorbeeld woonwijken uit de jaren '30). Locaties die qua soortenrijkdom beter scoren dan het landelijk gemiddelde, hebben dan relatief de hoogste basiskwaliteit (groen). Locaties die onder het gemiddelde scoren de laagste (rood).

3. Nulmeting

In een gebied worden de aanwezige (algemene) plant- en diersoorten geïnventariseerd om richting te geven aan maatregelen die kunnen worden genomen om de omgevingscondities te verbeteren. Voor het boerenland en de bebouwde kom is hiervoor een lijst met meetsoorten beschikbaar. Tijdens en na deze inspanningen vindt monitoring plaats, zodat valt vast te stellen of de verspreiding en aantallen van algemene soorten verbetert. Hoe meer betrokkenen zelf meedoen met deze monitoring hoe meer ook bekend wordt over mogelijke oplossingsrichtingen.

Stap 2. Omgevingsvariabelen analyseren

Via een data-analyse kunnen de natuurgegevens gerelateerd worden aan omgevingscondities, zoals grondwaterpeil, stikstofbelasting, aanwezigheid van landschapselementen of maaibeheer. Hieruit volgt wat de minimum randvoorwaarden zijn om basiskwaliteit te bereiken. Die randvoorwaarden bepalen wat in praktische zin mogelijk is en worden in stap 3 omgezet in voorgestelde maatregelen.

Om tot effectieve maatregelen te komen is inzicht in de huidige toestand van omgevingsvariabelen noodzakelijk. We moeten begrijpen hoe de relaties in het landschapsecologische systeem samenhangen en de huidige nulmeting verklaren. De aanwezige en ontbrekende soorten vormen een afspiegeling van de kwaliteit van milieu- en landschappelijke condities en bieden inzicht in welke condities een beperking opleveren voor een betere natuurkwaliteit (de aanwezige drukfactoren). De

schaal van uitwerking hiervan (bijvoorbeeld km-hok) wordt per geval gekozen op basis van de bedachte vervolgaanpak.

Het ambitieniveau van de gemaakte indeling behoeft maatschappelijke instemming. Daarom is het van belang om het ambitieniveau te bepalen in dialoog met actoren uit het gebied. Als de afstand tussen streefbeeld en de huidige situatie te groot is, moet er veel aandacht en tijd zijn voor het proces naar een gezamenlijke ambitie bij de actoren met als uiteindelijke doel om minimaal basiskwaliteit te bereiken.

Stap 3. Formuleren van herstelmaatregelen

Om Basiskwaliteit Natuur te bereiken, wordt gebiedsgericht gewerkt aan het vaststellen van een aanpak (agenda) voor herstel van algemene milieu- en landschappelijke condities.

Aan de hand van de in stap 2 vastgestelde omgevingsvariabelen kunnen maatregelen benoemd en gekozen worden. Dit zijn bijvoorbeeld het aanbrengen van groene landschapselementen, maatregelen voor de verbetering van de waterkwaliteit, verwijderen van bestrating en verminderen van gebruik van pesticiden en stikstof. Ook het verbeteren van het beheer van landschapselementen en van natuur op de landbouwpercelen is een belangrijke maatregel. Te weinig aandacht kan een rol spelen, maar meer beheer is hierbij niet altijd de oplossing. Belangrijk is dat de maatregelen gekozen worden op basis van hun verwachte effect op de planten- en dierenwereld.

Het formuleren van een ambitie voor gewenste natuurkwaliteit op plekken waar natuur niet de hoofdfunctie is, gaat over randvoorwaarden en keuzes maken. Vele factoren kunnen een beperkende factor zijn en resulteren in afwezigheid van soorten. Als er te veel stikstof in een systeem zit, verdwijnen veel stikstofgevoelige soorten en als het te droog is verdwijnen bijvoorbeeld moerasplanten. Maar welke van de belangrijkste factoren op een locatie aangepast moeten worden zijn keuzes die voor veel mensen verschillend liggen. Daarom is het van belang om een aanpak te kiezen die hiermee kan omgaan. Dat kan door het benodigde stappenplan vorm te laten krijgen in een gebiedsproces of iets vergelijkbaars en daarbij ecologische en niet ecologische wensen te bespreken. Het resultaat is een aanpak met keuzes over welke maatregelen in het gebied nodig en wenselijk zijn om basiskwaliteit te realiseren.

Stap 4. Uitvoeren van maatregelen

Nadat in stap 3 in samenspraak met actoren uit de omgeving gewenste maatregelen geselecteerd zijn, is het tijd om deze maatregelen uit te voeren. Ook hierbij is het belangrijk om dit te doen in samenspraak en medewerking van actoren uit de omgeving. Een landschapselement aanleggen is in principe eenmalig, maar zonder bijpassend beheer en onderhoud en gebruik van de verdere omgeving is de kans op daadwerkelijke verbetering in biodiversiteit gering.

Een goede manier om op korte termijn resultaten te boeken is door het uitvoeren van no-regretmaatregelen: maatregelen die met zekerheid positief bijdragen aan het bereiken van basiskwaliteit. Dergelijke maatregelen kunnen een positieve stimulans zijn voor actoren, zeker als de uitvoering in samenwerking gedaan wordt, en ze daardoor de weg vrijmaken voor complexere maatregelen die meer afstemmingvragen. In de Ooijpolder bijvoorbeeld, kwamen er eerst wandelpaden en daarna heggen met een vergoeding voor beheer. Nu gaan de gesprekken over de bedrijfsvoering. Het succesverhaal wordt verklaard doordat begonnen is met wat kan en doorgegaan is zo ver als de interesse reikt. Basiskwaliteit wordt via zo'n aanpak stapsgewijs een steeds zichtbaarder resultaat.

Stap 5. Meten en verbeteren

Met behulp van Kritische Prestatie-Indicatoren (KPI's) kan de voortgang van de uitvoering van ingezette maatregelen worden gevolgd en kwantitatief vastgelegd. Deze systematiek waardeert prestaties die uitgevoerd worden om een bepaalde verbetering te behalen; in dit geval de uitvoering van maatregelen die Basiskwaliteit Natuur beogen. Bijvoorbeeld: een groenblauwe dooradering van het landschap zorgt voor verbinding en is als KPI te meten via een percentage van het landschap (bijvoorbeeld 10%). In datzelfde gebied zorgen hoge bomen voor onder andere nestgelegenheid; de gewenste hoeveelheid oftewel KPI hiervoor kan aangegeven worden in stuks per hectare. Voortgang op de verschillende KPI's leidt tot verbeterde landschap- en milieukwaliteit en daarmee tot een hogere natuurkwaliteit.

Naast het volgen van de maatregelen via de KPI's is het van belang om te monitoren wat het effect is op soortgroepen. Waargenomen afwijkingen in verwachte effecten van de genomen maatregelen kunnen vervolgens aanleiding geven tot bijstelling. Het is bijvoorbeeld goed mogelijk dat de juiste maatregelen genomen worden waarop de indicatoren goed reageren, maar de gewenste soorten toch niet komen. Dat moet leiden tot aanpassingen in stap 1 tot en met 4. Opnieuw is goed inzicht nodig in wat de situatie is. Dit kan door een vervolganalyse te maken van natuur, landschaps- en milieukwaliteit. Via de dialoog kan daarna opnieuw bekeken worden welke extra aanpassingen gewenst en haalbaar zijn. Deze stap is belangrijk zodat het doel van Basiskwaliteit Natuur ook daadwerkelijk wordt bereikt.